

BÉNYEI MIKLÓS

A LUDOVIKA KATONAI AKADEMIA KÉRDÉSE A REFORMKORI ORSZÁGGYŰLÉSEKEN

Egy magyar katonai főiskola felállítása a rendek régi, még a XVIII. század végéről származó követelése volt. Elsősorban a nemzeti önállóság szempontjából tartották fontosnak, de reménykedtek abban is, hogy egy ilyen tanintézet tágabb lehetőséget nyithat a magyar nemes ifjak előtt a katonai pályán. Bár a bécsi udvar nagyfokú bizalmatlansággal fogadta a gondolatot, mert a hadsereg egységét féltette, a nemzetközi helyzet alakulása (a francia forradalom, a napóleoni háborúk) miatt mégis jobbnak látott bizonyos engedményeket tenni. 1791-ben megígérte a magyar katonai akadémia létrehozását, majd hozzájárult az 1792:9. törvénycikkhez, amely kimondta, hogy a magyar tisztek fiai lehetőség szerint alkalmat kapnak a katonai akadémiákon való tanulásra.¹ A jakobinus mozgalom felszámolását követően egy időre elakadtak a tervezetések is. Csak 1802-ben iktatták törvénybe (1802:4. tc.) az országos rendszeres bizottság javaslatát, mely szerint a hazai katonai főiskola megnyitásáig az egyetemen kell hadtudományi tanszéket szervezni. Az 1806-ban kiadott második Ratio Educationis már két professzor alkalmazásáról beszélt, de mindebből semmi sem lett.² Időközben több magánalapítványt tettek³, majd 1808-ban az inszurrekció körüli országgyűlési viták kapcsán olyan mennyiségű felajánlás történt, hogy törvényt alkothattak a főiskola megalapításáról. Mivel épp akkor koronázták meg a királynét, Mária Ludovikát, és ő igen nagy, 50 000 ft-os összeget adományozott az intézetnek, azt róla nevezték el. A király a váci Tereziánium (nemesi akadémia) megüresedett épületét ajándékozta e célra.⁴

„A katonai Ludovika-akadémiáról” szóló 1808:7. törvénycikkely szerint az intézet „kizárólag a magyar ifjaknak a katonai tudományokban leendő kiképzésére szolgáland”, akik a rendes hadseregben és a nemesi felkelés alkalmával tisztek lesznek majd. Elsősorban nemesek és városi polgárok fiai vehetők fel, valláskülönbség nélkül. Miután e tanintézet pénzalapja önkéntes adományokból jött össze és továbbra is így akarták bővíteni, valamint országgyűlési úton határoztak a létesítéséről, jogállása is eltért a többi korabeli iskoláétól. A főfelügyelet a királyt illette, de a rendek saját befolyásukat is meg akarták tartani, ezért kimondták, hogy „az akadémia intézményének természetét, jellegét s rendeltetését országgyűlésen kívül megváltoztatni”

1 *Kármán Mór*: Közoktatási tanulmányok. Bp., 1911. 2. k. 132—133. o. Az udvar bizalmatlanságára utal *Szekfű Gyula*. Bevezetés. In: *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790—1848*. Bp., 1926. 87. o.

2 A rendszeres bizottság állásfoglalásáról l. *Kornis Gyula*: A magyar művelődés eszményei 1777—1849. Bp., 1927. 1. k. 200—201. o. A törvénycikk: Magyar törvénytár. 1740—1835. évi törvénycikkek. Bp., 1901. 281—283. o. A Ratio vonatkozó pontjai: Ratio Educationis. Bp., 1981. 288—289. o.; ismertetése: *Kornis Gy.*: im. 1. k. 282. o.; *Földes Éva*: Testkultúra a kései feudalizmus időszakában. In: A magyar testnevelés és sport története. Bp., 1977. 110—111. o.

3 *L. Czékus Zoltán*: A Ludovika Akadémia megalapításának előzményei. In: A magyar kir. honvéd Ludovika Akadémia története. Bp., 1930. 21—23. o.

4 *Szilágyi Sándor*: A nemzeti Ludovica Academia története. In: *A Ludovica Academia Közlönye*, 1875. 2. sz. 2., 5—12. o.

nem lehet. A legfőbb igazgatást a nádorra, mint az ország főkapitányára bízta azzal, hogy minden diétán köteles beszámolni a pénzalap állapotáról, az intézet működéséről. A törvény egyébként a tőke kezelésének módját, az alapítványtevők jogait, az akadémia belső szervezetét is megállapította.⁵

A törvény szerint a tanításnak 1809. okt. 1-én meg is kellett volna kezdődnie. Eleinte úgy nézett ki, hogy ez megtörténik. József nádor sokat fáradozott azért, s ekkor még a franciák által szorongatott udvar sem gondolt a törvény kijátszására. 1809 elején a király kinevezte az igazgatót és megindult a váci épület átalakítása is. Napóleon hadjárata miatt viszont a megnyitás elmaradt.⁶ Ezután az udvar különböző kifogásokkal következetesen elutasította József nádor sürgető felterjesztéseit, egyebek között az 1812. január 8-án felküldött tanulmányi és szervezeti szabályzatot, a „Szervi határozvány”-t. Közben a váci épület állaga egyre romlott, végül a nádor le is mondott arról, hogy ott nyíljon meg az intézet.⁷ A devalváció jelentősen csökkentette az 1808-ban még bőnek látszó pénzalapot is.⁸

Az abszolutisztikus kormányzás éveiben tehetetlenségre kárhoztatott nemesi vármegyék az 1825-ös országgyűlésre olyan utasításokat adtak követeknek, hogy sürgessék a Ludovika felállítását, az ajánlatok mielőbbi felhasználását.⁹ Ettől kezdve a reformkori országgyűlések rendszeresen vissza-visszatérő témája volt a katonai akadémia kérdése. A diétai tanácskozások menete, tartalma azonban nagyrészt feltáratlan; jellemző módon a két világháború között megjelent több mint ezer oldalas intézettörténeti összefoglalás is mellőzi az első és felső táblai viták, valamint — a törvényzővegek és két 1836-os izenet kivételével — a hivatalos irományok anyagát.¹⁰

Az 1825—27-es országgyűlésen a vármegyei követek több alkalommal is szorgalmazták a katonai főiskola megnyitását.¹¹ Józsefnádor az 1826. április 17-én benyújtott jelentésében a rendek segítségét, gondoskodását kérte.¹² A pénztári számadásokat és a nádor javaslatait a két tábla által kiküldött bizottság vizsgálta felül.¹³ Figyelembe véve ennek véleményét is, az 1827. május 6—7-i kerületi és a május 10-i országos ülésen az alsó tábla két alapvető kérdésben foglalt állást. A követek úgy vélték, hogy a pénzalap elégtelensége ellenére meg kell nyitni az akadémiát, mert ez új ajándékokra fog ösztönözni. Amíg a kellő összeg meg nem lesz, a felkelési pénztár kamataiból pótolják a költségeket.¹⁴ Egyetértettek abban is, hogy újabb adományokra szólítsák fel az ország lakóit, a korábban papirospénzben ajánlókát pedig kérjék fel, realizálják ajánlataikat ezüstben. Nem fogadták el viszont azt az indítványt, amely átmenetileg a szülőket kötelezte volna tandíj fizetésre, ezzel ugyanis a szegényebb nemesek fiait zárták volna ki a Ludovikáról.¹⁵ Az 1827. május 10-i vitában Heves

5 Magyar törvénytár. 1740—1835. évi törvények. Bp., 1901. 391—407. o. Szó szerint közli *Szűgyi S.*: i. m. 18—23. o.; A magyar kir. honvéd Ludovika Akadémia története. Bp., 1930. 23—44. o.

6 *Ajay Endre*: A váci Ludoviceum története. In: A magyar kir. honvéd Ludovika Akadémia története. Bp., 1930. 44—51., 69. o.

7 Uo. 68—116. o.; a „Szervi határozvány” részletes ismertetése: uo. 87—102. o.

8 A rendek az 1812:2. tc-ben iktatták törvénybe az újabb ajánlatokat. In: Magyar törvénytár. 1740—1835. évi törvények. Bp., 1901. 407. o.

9 Pl. Sopron vármegye — *Tóth Lőrinc*: Felsőbüki Nagy Pálemlekezete. Bp., 1874. 33. o.; *Záhony Béla*: Borsodmegye országgyűlési utasításai a reformkorban. Miskolc, 1929. 9. o.; *Bodnár Imre*: Zemplén vármegye követi utasításai a reformkorban. Debrecen, 1940. 8. o.

10 A magyar kir. honvéd Ludovika Akadémia története. (Szerk. *Bachó László*) Bp., 1930. 1003. o.

11 *Vasary Kólos*: Adatok az 1825-ki országgyűlés történetéhez. Győr, 1883. 88., 92., 98. o.; Jegyzés az Országgyűlésnek ... folyamottjáról. OSZK Kézirattára Quart. Hung. 4192. 21/1. f.; 1825-ik esztendőben, Szent-Mihály havának 11-dik napjára rendeltetett Magyar ország gyűlésének Jegyző könyve... Pozson, 1825. 1. k. 667—670. o. (a továbbiakban — Ogy Jkv 1825—27.); Djárium 1827. OSZK Kézirattára Quart. Lat. 2256. 2. k. 80/1. f.; 1825-dik esztendőben Szent Mihály Havának 11-dik napjára rendeltetett Magyar Ország Gyűlésének írásai. Pozsony, 1827. 2. k. 1153. o. (a továbbiakban — Ogy Írásai 1825—27.)

12 Ogy Jkv 1825—27. 2. k. 334. o.; Ogy Írásai 1825—27. 1. k. 345—354. o. és a táblázatok 21—24., 26—32., 37—51. oldala.

13 A küldöttség véleményét 1827. márc. 24-én olvasták fel. Ogy Jkv 1825—27. 5. k. 73. o.; a Ludovikáról szóló rész: Ogy Írásai 1825—27. 2. k. 985—991., 996—1001., 1005—1012. o.

14 [1825—27 Ország Gyűlésbeli Jegyzések.] OSZK Kézirattára Quart. Hung. 4109. 2. k. 142/2—144/1. f.

15 Uo. 142/1—143/1. f.

vármegye követe felvetette, hogy az adakozásban reménykedni nem megoldás; a nemzeti méltóság elérése — amelynek az intézet egyik eszköze — nagyobb erőfeszítést igényel. Az egyik Győr vármegyei követ mindjárt javasolta is az országos, kötelező ajánlást, de ez a gondolat ekkor még idegen volt a rendektől, ezért elutasították.¹⁶ Fontos végzés volt a másik is, mely szerint a Ludovikát Pesten kívánják felállítani, ahol a város ingyen adna telket. Mind az eredeti, váci helyszín, mind az ideiglenes nagyszombati elhelyezés — amit az udvar ajánlott — mellett szőlők kisebbségben maradtak.¹⁷

A főrendek beleegyező válasza¹⁸ után az újabb kerületi üléseken (május 18-án, 20-án és 28-án) további pontokkal bővült a Ludovika iránti felirat¹⁹, amelyekhez a felső tábla szintén hozzájárult.²⁰ Ilyenformán az 1827. június 2-án a fentiekben kívül a következő, a pénzalap terheit könnyítő kívánásokat terjesztették fel az uralkodóhoz: az intézet tanárai a bécsi hadi akadémiához hasonlóan a katonai kincstárból, a polgári oktatók az egyetemi (vagy a tanulmányi) alapból kapják a fizetést; az igazgatót — mivel egyelőre semmi dolga nincs — ne díjazták; a civil iskolákból átvett tanulók itt is tartásuk meg ösztöndíjukat és a kiváló ludovikusokat szintén részesítsék stipendiumban.²¹

Nem sokkal később, 1827. június 24-én József nádor külön is kérte a királytól — a rendek hangulatára hivatkozva — a megnyitás engedélyezését, a felírásban foglaltak jóváhagyását.²² Minden bizonnyal ez is közrejátszott abban, hogy az 1827. július 4-i leirat igen kedvező volt: a diéta valamennyi kérésével egyetértett.²³ A felirat és a rezolúció alapján összeállított 1827:17. és 18. törvénycikket — „A Ludovika katonai akadémia haladéktalan felállításáról” és „A Ludovika katonai akadémia javára folytatólag tett ajánlatokról” — a király 1827. augusztus 18-án szentesítette.²⁴

Az 1827:17. törvénycikk három paragrafusból állt. Az első elrendelte a főiskola mielőbbi létrehozását Pesten és a váci Tereziánium egykori épületének eladását. A második arról intézkedett, hogy a felkelési pénzalap (cassa insurrectionalis) fennmaradó kamatai az intézet pénztárába kerüljenek, a tényleges fennállás napjától; „egyébíránt az országgyűlésileg egybesereglendő országos rendek rendelkezési joga jövődöben ezen kamatokra nézve is érintetlenül maradván.” A harmadik paragrafus rögzítette, hogy a király utasítása szerint az akadémia tanárait, felügyelőit a királyi kincstárból fogják fizetni, a polgári tanodákból felvett növendékek a korábban bírt ösztöndíjakat megtarthatják. — Az engedékeny hangú rezolúció és a törvény alapján a rendek azt remélték, a Ludovika hamarosan megnyílna. Búcsúbeszédében József nádor is kiemelte, hogy a katonai főiskola felállítása már bizonyos.²⁵

A kedvező jelek tovább szaporodtak. 1829-ben megvettek egy telket, Pest város a mellette levőt ingyen átengedte, majd újabb vásárlással tovább bővítették a helyet.²⁶ A nádor megbízta Pollack Mihályt az építéssel, aki mindjárt megkezdte

16 Ogy Jkv 1825—27. 5. k. 529—530. o.

17 [1825—27 Ország Gyűlésbeli Jegyzések.] OSZK Kézirattára Quart. Hung. 4109. 2. k. 142/1—2. f.; Ogy Jkv 1825—27. 5. k. 528—529. o.: Az izenet: Ogy Írásai 1825—27. 3. k. 1311—1315. o. — A váci Tereziánium épülete a Ludovika tulajdona maradt; csak 1836-ban sikerült eladni. Nádasdy Ferenc gróf, váci püspök vette meg és ajándékozta együtt az országnak a tébolyda céljára. V. ö. *Kossuth Lajos*: Országgyűlési Tudósítások. 5. k. Bp., 1961. 595. o.; 1832-ik esztendőben, karácsony havának 16-ik napjára rendeltetett Magyar Ország gyűlésének írásai. Posony, 1836. 7/1. k. 288. o., 7/2. 606. o. (a továbbiakban — Ogy Írásai 1832—36.)

18 Ogy Írásai 1825—27. 3. k. 1352—1353. o. Az 1827. máj. 11-i ülésükről. [1825—27 Ország Gyűlésbeli Jegyzések.] OSZK Kézirattára Quart. Hung. 4109. 2. k. 152/1. f.

19 Uo. 2. k. 164/1., 169/1. 195/2. f. — A május 30-i országos ülés: Ogy Jkv 1825—27. 6. k. 92. o.

20 [1825—27 Ország Gyűlésbeli Jegyzések.] OSZK Kézirattára Quart. Hung. 4109. 2. k. 202/2. f.; Ogy Jkv 1825—27. 6. k. 99. o.

21 Ogy Írásai 1825—27. 3. k. 1413—1416. o.

22 Részletesen ismerteti *Ájajy E.*: i. m. 116—118. o.

23 Ogy Írásai 1825—27. 3. k. 1537—1538. o.

24 Uo. 3. k. 1747—1748., 1748—1749. o.; Magyar törvénytár. 1740—1835. évi törvénycikkkek. Bp., 1901. 453. 455. o.

25 Ogy Jkv 1825—27. 6. k. 539. o.

26 *Bachó László*: A pesti Ludoviceum története 1830-tól 1848-ig. In.: A magyar kir. honvéd Ludovika Akadémia története. Bp., 1930. 123—124. o.

az előmunkálatokat. 1830. jún. 28-án József nádor ünnepélyesen letette az épület alapkövét.²⁷

A nem sokkal később megnyílt országgyűlésen új szempontból vetődött fel a Ludovika ügye. Míg az előző diétán elsődlegesen az összegyűlt pénzalap felhasználása, egy új rendi intézmény létrehozásának szándéka állt előtérben, most az épülő főiskola nemzeti jellegének biztosítása vált közvetlen céllá. Az 1830. október 16-i országos ülésen Bács vármegye követe, Antonovits Albert tolmácsolta küldői követelését, mely szerint a katonai akadémián a magyar legyen a tanítás nyelve, a tervezett német helyett. Heves vármegye (Földvály Ferenc) javaslata már ismerős: ha az intézet a pénzalap hiánya miatt nem valósulhatna meg, országos, kötelező ajánlással segítségtsenek.²⁸ A nádori jelentésből kiderült, hogy valóban szükség lenne még kb. 200 000 váltóforintra (kb. 80 000 ezüst vagy pengő ft-ra).²⁹ A rendek a tudósításról ezúttal nem tárgyaltak; csupán Pest vármegye követe, Dubraviczky Simon jelentette be, hogy küldői hajlandók megszavazni az összeget.³⁰ Utasítás híján a többség egyelőre csak elvileg fogadta el a kötelező ajánlás lehetőségét. Erről és a magyar tannyelvet előíró törvény szükségességéről — Bács vármegye előterjesztésében³¹ — a december 20-án kelt sérelmi feliratban, a magyar nyelv és a nemzeti szellem előmozdítását szorgalmazó pontban is szóltak.³² Mivel válasz erre már nem jöhetett, az 1830. dec. 17-i országos ülésen úgy határoztak, hogy a követi jelentésekben megemlítik a pénzalap növelésének szükségét és személyes agitációt is folytatnak az adakozás érdekében; egyúttal a következő országgyűlésre megfelelő utasításokat kérnek.³³

A végzésnek meg is lett az eredménye. A vármegyék egy része — szinte kizárólag az ellenzéki többségűek — hozzájárult az országos ajánláshoz, amennyiben az egyéni, önkéntes adományok nem fedeznék a költségeket. Feltételt csak néhány vármegye szabott: Komárom, Tolna és Torontál a magyar tanítási nyelvet és a rendszeres számadást, Zemplén pedig azt, hogy a végzett ifjak tisztii ranggal lépjenek ki, mint az ausztriai katonai főiskolákból. Az intézet mielőbbi megnyitását is számos helyről sürgették. A követutasítások ezen pontjai a gravaminális küldöttség jelentésében kaptak helyet.³⁴ Ennek 1835. március 31-i kerületi vitájában Bernáth Zsigmond (Ung vármegye) el akarta vonni a tárgyat erről a térről és az 1827-es törvény égisze alatt kizárólag országgyűlési intézkedést javasolt.³⁵ A trencsényi Borsiczky István azonban úgy vélte, itt sérelem is van, mert „a kormány nem akarja, hogy legyen Akademiánk, nem akarja, hogy ifjaink katonai talentumokká neveltessenek.” Szerinte azonnal meg kell indítani az oktatást, annyi pénzzel, amennyi van.³⁶ Kétségtelen, Borsiczky pontosan jellemezte a kormányzat, a bécsi udvar szándékát, de mégis csak Bernáthnak volt igaza: egyelőre az udvar nem tett olyan lépést, ami nyíltan gátolta volna az intézet létrejöttét, és ő épp ezt a lépést kívánta elkerülni azzal, hogy kihagynák a további intézkedésekből a kormányt (és a királyt is).

27 Minderről *Bachó L.*: i.m. 124—149. o. Tévesen írta (143. o.), hogy az országgyűlés két háza is jelen volt az ünnepségen, mert a diéta csak szeptemberben ült össze. L. még: *Zádor Anna*: Pollack Mihály. Bp., 1960. 287—288. o.

28 1830-ik esztendőben „Szent-Mihály havának 8-ik napjára rendeltetett Magyar Országgyűlésének jegyző könyve Posony, 1830. 95. o. (a továbbiakban — Ogy Jkv 1830); *Vasary Kolos*: Adatok az 1830-iki országgyűlés történetéhez. Győr, 1885. 72. o.

29 1830. Esztendő' Szent Mihály Havának 8. napjára rendeltetett Magyar Ország Gyűlésének Írásai. Posony, 1830. 252—264. o., mell.: 8—10., 16—23. tábla. (A továbbiakban — Ogy Írásai 1830.)

30 Ogy Jkv 1830. 224—225. o.

31 Ogy Írásai 1830. 340. o.

32 Uo. 565. o.

33 Ogy Jkv 1830. 284. o.

34 Ogy Írásai 1832—36. 2. k. 74—75. o. — A rendszeres bizottsági munkálatok vármegyei vitáin a hadtudomány oktatása szélesebb körben is felmerült. A bandériális munkálat kapcsán Bars vármegye javasolta, hogy az egyetemen, az akadémiákon és a gimnáziumokban legyen rendszeres tárgy a katonai elmélet és gyakorlat; Bereg vármegye szintén a hadi tudomány iskolai tanítását ajánlotta a nemesség évenkénti egy hónapos gyakorlata helyett. (*Barta István*: A fiatal Kossuth. Bp., 1966. 171—172. o.) Draskovics János gróf egy ekkortájt keletkezett emlékiratában a Iudovika mellett egy tüzérszkola felállítását is javasolta, többek között azért, mert Ausztriában és Csehországban is van. (*Székty Péter*: Gróf Draskovics János emlékirata. In: *Hazánk*, VII. 1887. 227—228. o.)

35 *Kossuth L.*: i.m. 4. k. Bp., 1959. 304. o.

36 Uo. 305. o. Követutasításában is ez szerepelt: Ogy Írásai 1832—36. 2. k. 75. o.

A többség vele értett egyet, s felfüggesztette e pont tárgyalását a nádori tudósítás benyújtásáig.³⁷

József nádor 1835. július 17-én előterjesztett beszámolójából³⁸ kiderült, hogy az építkezés jelentősen előrehaladt, s a hátralevő belső munkák befejezése után 1836. november 1-én a két alsó osztályban akár meg is kezdhetik a tanítást.³⁹ A nádor úgy gondolta, hogy évente egy-egy új évfolyammal bővíülhetne a főiskola, azaz négy esztendő múlva alakulna ki a tervezett hat osztályos szervezet.⁴⁰ Jelezte azonban azt is, hogy a pénzalap csupán az első négy év kiadásait fedezi, de csak úgy, ha minden kamatot befizetnek és semmi rendkívüli dolog nem jön közbe. Ezért a rendek gondoskodását és a hazafiak további jóindulatát (önkéntes ajánlását) kérte.⁴¹

Az alsó tábla pontosan tudni szeretete volna, mire és mennyi összeg kellene még, s a nádorhoz fordult kiegészítő adatokért.⁴² Az 1836. január 28-i kerületi ülésen — amikor erről határoztak — Nógrád vármegye követe, Kubinyi Ferenc egy új szempontot is felvetett. A rendek a tanítás módjára is terjesszék ki figyelmüket — indítványozta —, hogy „a nemzeti nagylelkűség alapította nevelőházban a magyar hazának fiai ne csak katonákká, de magyarokká s polgárokká is neveltessenek”; s hogy e célra, vagyis a Ludovika nevelési rendszerének kidolgozására, nevezzenek ki országos küldöttséget.⁴³ Kubinyi aligha sejtette, hogy jogos igénye micsoda viták forrása és végső soron az intézet megnyitásának fő akadályja, illetve ennek ürügye lesz. Gondolatát a reformellenzék magáévá tette, hiszen lényegében arról volt szó, hogy a nemzet által, illetve a nemesség adományából felállítandó katonai akadémiában nemzeti szellemű, a rendek akaratának megfelelő és korszerű nevelés folyjon, s ne a bécsi udvar, az egységes birodalmi hadsereg vezetőinek befolyása érvényesüljön. Szombathelyi Antal (Békés) és Fáy András (Pest vármegye) a nevelési szisztéma országgyűlésig történő megállapítását a megnyitás és az országos ajánlás feltételévé kívánták tenni, mivel szerintük enélkül pártfogás alá sem érdemes venni a főiskolát.⁴⁴

Pár nap múlva a nádor közölte, hogy halaszthatatlanul fontos lenne az épület bevégzésére és a bútorokra 60 000, a kölcsönök visszafizetésére 49 000, a felkelési pénztár kamatai tőkájének pótlására 200 000, vagyis összesen 309 000 pengő forint. Megemlítette, hogy az intézet örökös fennállását biztosítaná, ha az alapítványok értékét kb. 500 000 pengő ft-ra emelnék, de ezzel még várni lehet.⁴⁵

Ezek után a rendeknek két dologban kellett dönteni: megszavazzák-e a szükséges összeget?; kiküldenek-e egy választmányt a nemzeti célokhoz igazodó tanulmányi rend kimunkálására? Sem az alsó, sem a felső táblán nem volt egyetértés e két kérdésben, és csak kemény viták, többszöri izenetváltás során alakult ki a többségi vélemény.

Bár néhány vármegye (Borsod, Fejér, Krassó, Temes, Zemplén) az egész summát kész lett volna megajánlani, a nádor által második helyen megjelölt pénzmennyiségről a követek zöme nem volt hajlandó tárgyalni. Az 1836. február 8-i kerületi ülésen a 309 000 pengő ft-ot is csak igen kis szótöbbséggel fogadták el. Ez ún. országos ajánlás (subsídium) volt, amelyet minden nemes (pontosabban: minden nem adózó) kötelezően fizetett. A követek úgy határoztak, hogy az 1807:2. tc. szerint járnak

37 Uo. 4. k. 262., 297. o. — Az 1835. júl. 11-i országos ülés is jóváhagyta, s az 1835. aug. 2-i főrendi válasz szintén: 1832-ik esztendőben, karácson havának 16-ik napjára rendeltetett Magyar ország' gyűlésének jegyző könyve. Posony 1835. 11. k. 49—51. o. (a továbbiakban — Ogy Jkv 1832—36.); Ogy Írásai 1832—36. 5. k. 5. o.

38 Ogy Írásai 1832—36. 4. k. 355—367. o. A Ludovika iránti tudósítást kiemelte az országos pénztárakról szóló jelentésből (ezt augusztus 14-én adta be), amelynek bevezetőjében és táblázati részében voltak adatok az intézetről: no. 5. k. 42—27. o., XLV—L., L—LII., LIV—LXVIII., LXXIV—LXXV. tábla.

39 Uo. 4. k. 390. o. Az 1830—1835 közötti építkezésről: *Bachó L.*: i.m. 155—164. o.; *Zádor A.*: i.m. 288. o.

40 Ogy Írásai 1832—36. 4. k. 364. o.

41 Uo. 4. k. 365. o.

42 *Kossuth L.*: i.m. 5. k. Bp., 1961. 439. o.

43 Uo. 440. o.

44 Uo. 440. o. — A többségi végzészről no. 440. o. A küldöttség alsó táblai tagjait már másnap, január 29-én megválasztották: no. 441. o.

45 Uo. 472. o.

el — amely az akkori háborúhoz rendelt el nemesi hozzájárulást —, vagyis a kivetés és a beszédés a törvényhatóságok feladata lesz.⁴⁶

A főrendek 1836. március 4-én megszavazták ugyan a 309 000 pengő ft-ot, de két kifogást is emeltek. Többen tiltakoztak, amiért nem vegyes (a két tábla tagjaiból választott) küldöttségben tanácskoztak róla.⁴⁷ Befolyásuk szűkítését is fájlaták, de valójában — miként azt április 12-én idősebb Eötvös Ignác báró nyíltan ki is jelentette —, az adózás irányába mutató kötelező ajánlásnak próbálták volna útját állni az elegyes küldöttségek rendszerének helyreállításával.⁴⁸ Az alsó tábla nem sok szót vesztegetett erre az észrevételre; egyszerűen kezdeményezési jogukra hivatkoztak.⁴⁹

A másik ellenvetés érdemi jellegű volt, egy elvi problémát érintett; nevezetesen azt, hogy az országgyűlés mikor rendelhet el kötelező ajánlást. Cziráky Antal gróf országbíró szerint ez csak egyedi esetekben, kifejezetten honvédelmi célokra lehetséges. Mivel a Ludovika katonai intézet lesz, az országos segedelem törvénybe iktatható. Más közhasznú intézeteket viszont egyéni, önkéntes adakozásból kell létesíteni, mert ha ezek „idő jártával kötelezett adózás ösvényére vonatnak, úgy a tulajdon szentsége egy újabb fergeteggel fenyegettetik.” Cziráky tehát — nyilván nagyon sok fő- és köznemes érzéseit szavakba öntve — attól félt, hogy a subsidium előjátéka, majdan jogalapja lehet a közteherviselés bevezetésének. Megjegyezte még, hogy a kényszerítés méltánytalan azokra nézve, akik önként adakoztak a Ludovikára, hisz újra fizetniük kell.⁵⁰ Miután a főrendi tábla az országbíró aggályait a válaszeletben is szóvá tette⁵¹, a követek 1836. március 30-i második izenetükben reflektáltak azokra. Kifejtették, hogy országos segedelem bármely, a törvényhozás által szükségesnek ítélt célra ajánlható, s az országgyűlésnek kötelessége nemcsak a haza védelmének biztosítása, hanem „a’ köz kifejlődésnek, előmenetelnek, és ezekből az egyesekre áradó jobblétnak is eszközöltetése...” A kötelezés mellett szól a gyakorlati tapasztalat is: „Hogy a’ szükséges köz intézeteknek létrehozását nem lehet egyedül egyesek ajánlataira bízni; azt éppen a’ tanítási intézeteknek fogatkozása”, köztük a Ludovika sorsa bizonyítja. Nem hitték, hogy az önkéntes adománytevők elkedvetlenednének az újabb teher miatt, mivel számukra épp „az leszen legörvendetesebb, ha tapasztalni fogják, hogy lelkes igyekezeteik a’ törvényhozás által előmozdíthatnak és sikeresítenek...”⁵²

Hasonlóan vélekedett Széchenyi István gróf — és még néhány főnemes — a főrendek fokozott felelősségét emlegetve: őket, „kik az alkotványnak, kik a honnak minden javával a legbővebb mértékben élnek”, igenis kényszeríteni lehet a fizetésre.⁵³ A konzervatív mágnások, így Cziráky Antal gróf is elismerték, hogy vannak esetek, amikor a kötelező ajánlásnak béke idején is helye lehet, de azért figyelmeztetni kívánták az alsó táblát, csak mérséklettel nyúljanak ehhez az eszközhöz. Cziráky ismét elmondta, hogy szerinte az önkéntes ajánlás rendszere jobb, és példaként felhozta Széchenyi tudós társasági alapítványát.⁵⁴ Széchenyi keserű és indulatos szavakkal felelt: egykori tette nem lehet érv egy józanabb módszer ellen, mert az önkéntes adakozás nem nagy dolog, hisz a magából mindenki annyit ád, amennyit akar. Rámutatott: itt elvkérdésről van szó. Sokat fejlődtek 1790 óta, de ez még mindig kevés; messze el vannak maradva a külföldtől. „No nézzünk szélts hazánkban! Csak e teremre vessünk egy pillanatot, a fővárosra, az egész hazára, mink van? Az a kis Academia? ennyi idő után! A roskadó félben lévő museum?” Ő nem attól

46 Uo. 472. o. Az 1807:2. tc-t I. Magyar törvénytar. 1740—1835. évi törvények. Bp., 1901. 337—339. o.

47 Kossuth L.: i.m. 5. k. Bp., 1961. 534—535. o.

48 Uo. 638. o.

49 Az izenetváltást I. Ogy Írásai 1832—36. 7/1. k. 95., 288. 345., 447. o.

50 Kossuth L.: i.m. 5. k. Bp., 1961. 534—537. o. (az idézet: 537. o.)

51 Ogy Írásai 1832—36. 7/1. k. 95—96. o.

52 Uo. 103. o.

53 Kossuth L.: i.m. 5. k. Bp., 1961. 639. o.

54 Uo. 641. o.

fél, hogy fizetni kell, hanem attól, hogy nem lesz fizetni való. A gazdasági vállalkozások (híd, gőzhajó) megállnak a nyereségből, azokra nem kell subsidium, másokra viszont igen, s azokat segíteni kell, hogy a hazára új éra nyílhasson.⁵⁵ Szenvedélyes felszólalása sem győzte meg teljesen a konzervatív többséget; így az újabb válaszba is bevették, hogy „a' magános vagyonhoz a' törvényhozás kényszerítő módon csak akkor nyúlhat, ha a' köz jó, vagy múlhatatlan szüksége, vagy pedig egyébként el nem érhető nagy haszna és nemzeti dísze szorgolják a' rendkívüli adózást, mert a' törvényhozás őrije és védlője a' tulajdonnak.”⁵⁶ Ezzel aztán a kötelező ajánlás lehetőségéről folyó vita le is zárult.⁵⁷

Sokkal nehezebb volt elfogadtatni az 1808-as országgyűlésen megállapított nevelési rendszer felülvizsgálatával és átdolgozásával megbízandó országos választmány kiküldését. Az első izenet szerint a jelentést még ezen a diétán be kellene mutatni, hogy 1836. november 1-én ennek alapján indulhasson a tanítás.⁵⁸ Már az alsó táblán — 1836. február 17-én — komoly ellenvetést tett Somssich Pongrác személynök. Az eredeti szisztéma változatlan megtartását négy dologgal indokolta: annak idején törvényt alkottak róla, a király is jóváhagyta; ha azt kívánják, hogy a Ludovikából ugyanúgy lépjenek ki a növendékek, mint az ausztriai katonai intézetekből, akkor a tanulmányi rendnek is hasonlóknak kell lennie; a fundátorok 1808-ban az akkor meghatározott rendszerhez kötötték alapítványaikat, szándékuktól pedig nem lehet eltérni; az új nevelési rendszer hosszas egyezkedések tárgya lesz, s így hátrálthatatja a november 1-re kitűzött megnyitást.⁵⁹ E valóban mérlegelendő érvek cáfolatát a liberális ellenzék nevében Deák Ferenc vállalta. Abból az ismert elvből indult ki, hogy az országnak (a nemzetnek) joga és kötelessége a „haza serdülő polgárinak nevelését gondos szemekkel kísérni”, s ezt az alapítók akarata legkevésbé sem csorbíthatja, „mert akár publicus, akár privatus alapítványt oly alapra építetve vélni nem lehet, hogy a nevelés rendszere az időnek minden új kívánati, a haladott műveltség s a tudományoknak minden új fejleményei között is örökre változhatlan maradjon...” Az alapítványok célja nem módosul, az 1808-as tanulmányi rendet viszont még akkor is meg kellene vizsgálni, ha azóta gyakorlatban volna, mert a hadtudomány előrehaladása és a nemzeti fejlődés megkívánja a korszerűsítést. Elutasította azt a nézetet is, mely szerint előbb induljon be az intézet, majd javítanak rajta később. A tapasztalás azt bizonyítja — mondta —, hogy „sokkal könnyebb első kezdetben a hibát kikerülni, mint orvosolni, midőn már előítéletek, s a hazánkban oly hatalmas szokás által felszenteltetett.”⁶⁰ Deák tehát rendkívül diplomatikusan, de nagyon határozottan szögezte le: a Ludovika Katonai Akadémia nemzeti intézmény, amely felett az országgyűlés rendelkezik; a tanításnak nemzeti szellemben és a korszerű hadtudomány alapján kell folynia; a megnyitás (és a pénzajánlat) feltétele a nevelési rendszer revíziója; az oktatás nem indulhat meg az udvar elképzelése szerint, mert később már aligha tudnak rajta változtatni. Hont vármegye követe, Terstyánszky Antal ezen kívül azt kívánta volna, hogy a főiskola oktatói magyarok legyenek, magyarul tanítsanak és a végzett ifjak magyar ezredbe kerüljenek. Palóczy László (Borsod vármegye) pedig egy olyan választmány kinevezését javasolta, amely folyamatosan felügyelne a Ludovika nevelési tevékenységére.⁶¹ Ekkor egyikkel sem foglalkoztak; nyilván azért, mert a nevelési rendszerbe ezeket is beleértették.

A választmány kiküldésével, a tanulmányi rend módosításával a főrendek nem értettek egyet. A személynök érveit ismételték, kiegészítve azzal, hogy az egységes hadsereg számára képeznek tiszteket, s a gyakorlat során előjövő hibák javítását

55 Uo. 641—642. o. (az idézet: 641. o.)

56 Ogy Írásai 1832—36. 7/1. k. 345. o.

57 Uo. 447. o.

58 Uo. 6. k. 234. o.

59 Ogy Jkv 1832—36. 13. k. 420—421. o.; *Kossuth L.*: i.m. 5. k. Bp., 1961. 485. o.

60 *Kossuth L.*: i.m. 5. k. Bp., 1961. 486. o. Valamivel rövidebben: Ogy. Jkv 1832—36. 13. k. 421. o.

61 Ogy Jkv 1832—36. 13. k. 422., 423. o.

bízzák a nádorra, akire az 1808-as törvény az igazgatás jogát ruházta.⁶² Az alsó tábla második izenetében Deák Ferenc idézett felszólalása alapján okolta meg a nevelési rendszer átvizsgálásának szükségességét.⁶³ Az újabb főrendi vitán, április 12-én az ellenzéki mágnásoknak már sikerült egy kompromisszumos döntést kiharcolni. A revízió fontosságát elismerték, de mivel a küldöttség a diéta végéig nem fejezhetné be munkáját és így az intézet megnyitása elmaradna, azt javasolták, hogy a tanítást kezdjék meg, és a tapasztalatok figyelembe vételével a következő országgyűlésen vizsgálják felül a nevelési rendszert és pótolják az esetleges hiányokat.⁶⁴

A követek is hajlandók voltak engedni, mert az országgyűlés vége rohamosan közeledett. Az 1836. április 15-i kerületi ülésen Hertelendy Miksa (Torontál vármegye) indítványozta, hogy egyezzenek bele a főrendek új javaslatába, de csak két feltétellel: a küldöttséget jelöljék ki, az figyelje és vizsgálja meg az oktatás gyakorlatát, majd a jövő országgyűlés elé terjessze be véleményét a nevelési rendszerről; a tanítás nyelve a magyar legyen, s ne vegyenek fel senkit a Ludovikára, aki nem tud magyarul (mint ahogy a bécsújhelyi és a bécsi katonai intézetekbe sem járhat, aki nem beszél németül), a francia és német nyelvet rendkívüli (szabadon választható) tárgyként oktassák.⁶⁵ A liberálisok (Beöthy Ödön, Lónyay Gábor stb.) ebben következetlenséget, túlzott engedményt láttak és inkább visszavonták volna az ajánlást, mintsem a hibás rendszert jóváhagyják. Nem a magyar tannyelv a lényeg — hangsúlyozta Szombathelyi Antal (Békés vármegye) —, hanem az, hogy mit és hogyan, milyen szellemen tanítanak: „Azon elveket, mellyek ezen intézet nevendékeit polgári érzetiből kivetkeztetve az absolutismus nyomorult eszközévé alacsonyíthatják, magyar nyelven is csak úgy kebelbe lehet csepegtetni, mint németül...”⁶⁶ Felháborodottan cáfolták Felsőbüki Nagy Pál (Sopron vármegye) meggondolatlan állítását, mely szerint „a katonának az absolutismus vak eszközének kell lenni”, „a katonák számára nem lehet a liberalismusnak chatedrát állítani...”⁶⁷ A katona ne csak katona, hanem polgár is legyen — mondotta Balogh János barsi követ —, „a constitutióra esküdjék, hogy a hon java, hon szeretete feküdjön keblében, s ha ez ellen kívánják fordítani, készebb legyen fegyverét letenni, mint hazája hóhérjának lenni.” Lónyay Gábor (Zemplén vármegye) elég világosan célzott az 1823-as királyi biztosokra: „Olyakat neveljünk, kik egy törvénytelen parancs következtében a megyék házai ellen legyenek készek fegyvereiket fordítani?”⁶⁸ A liberális követek egy része tehát a nemzeti önállóság biztosítékát kereste a Ludovika feletti országgyűlési felügyelet kiterjesztésében. Az alsó tábla többsége azonban nem tudta — vagy nem akarta — megérteni őket, és 26:22 arányban a nemzeti követeléseket látványosabb formában megfogalmazó torontáli indítványt szavazta meg.⁶⁹

A főrendi tábla most a magyar tanítási nyelvet ellenezte, de az idő rövidsége miatt hozzájárult a Ludovika iránti törvényjavaslatok felterjesztéséhez.⁷⁰ Ezek egyike az intézet felállításával foglalkozik. Első paragrafusa elrendelné a katonai akadémia 1836. november 1-én leendő megnyitását két osztállyal, és négy éven át egy-egy osztállyal való bővítését. A 4. §. szerint a tanítás ideiglenesen az 1808-as rendszer alapján kezdődne meg, de minden tárgyat magyarul oktatnának, és csak olyan tanárokat alkalmaznának és olyan tanulókat vennének fel, akik magyarul tudnak. A második paragrafus a 309 000 pengő ft megajánlását rögzítené; a 3. §. pedig

62 Kossuth L.: i.m. 5. k. Bp., 1961. 537—538. o., Ogy Írásai 1832—36. 7/1. k. 96—97. o.

63 Ogy Írásai 1832—36. 7/1. k. 104. o.

64 Uo. 345—346. o.

65 Kossuth L.: i.m. 5. k. Bp., 1961. 643—644. o.

66 Uo. 644. o.

67 Uo. 645. o.

68 Uo.

69 Uo. 646. o. — A vitára utal — tévedésből vagy elírásból 1835-re datálva — *Szabad György*: A magyar reformkori művelődéspolitikai törekvések előzményeiről, indítékairól. In: Balassagyarmati Honismereti Híradó. Emlékszáma. 1983. 15. o.

70 Ogy Írásai 1832—36. 7/1. k. 456. o.

az országos választmányról szólt, feladatául szabva, hogy a következő diétára nyújtson be jelentést a nevelési rendszer korszerűsítéséről. Az ötödik szakasz az Ung vármegyei javaslatra létesítendő evangélikus és református hittani tanszékekről intézkedne.⁷¹ A másik törvényjavaslat az időközben tett ajánlatokat sorolta fel.⁷² A harmadik pedig külön kívánta becikkelyezni Buttler János gróf feltűnően nagy, 20 hallgató ellátására elegendő alapítványát. A 133 333 pengő ft a legnagyobb összeg volt, amit addig — és a reformkorban egyáltalán — magánszemély felajánlott művelődési, vagy bármely közcélra.⁷³ E két tervezetet a király szentesítette is, az 1836:39. és 40. törvénycikkelyként.⁷⁴

Az első ügyében még egy izenetváltás történt, majd 1836. április 29-én ezt is felküldték.⁷⁵ Miután nehezen bár, de a két tábla megállapodása létrejött, a rendek joggal remélték, hogy ősszel a Ludovika megnyílhat. A hihetetlenül gyorsan, már április 30-án aláírt királyi rezolúció azonban mást tartalmazott, mint amit vártak. Metternich államkancellár már április 29-én levélben közölte a magyar kancelláriával, hogy a 3—4. §-t nem fogják jóváhagyni.⁷⁶ A leiratban is ez állt: a király az 1—2. és 5. §-t hajlandó megerősíteni, de sem az országos választmány kiküldését, sem a magyar tanítási nyelv bevezetését nem tartja szükségesnek, illetve kivihetőnek.⁷⁷ Az alsó tábla mindjárt a rezolúció felolvasása után (május 1-én) úgy határozott, hogy az udvar válaszáat nem fogadja el, mert a nemzet és a magyar nyelv jogait csorbítaná. Ilyenformán a katonai akadémia nem felelne meg céljának, ezért „inkább mint sem oly tetemes áldozatokkal a' nemzetiség előléséhez segédkezett nyújtsanak, mint sem hogy oly intézetet, mellyben a' nevelés módjának meghatározási jussa nékiek a' Királyi Válasz által tagadtatik meg, elősegítsék”, az országos ajánlást visszavonták.⁷⁸ S mivel a további paragrafusok törvénybe iktatásához sem járultak hozzá, a Ludovika 1836. november 1-i megnyitása lehetetlenné vált. A főrendek megkísérelték ugyan más belátásra bírni a követeket — azzal érveltek, hogy az eljárás nem egyeztethető össze a nemzet méltóságával és a diétai szokásokkal⁷⁹ —, de azok kitartottak véleményük mellett.⁸⁰ A Ludovika tehát áldozatul esett az osztrák centralizációs politikának, amely a hadsereg nyelvi egységét a harcképesség legfőbb biztosítékának tekintette, és amely a közoktatásügyi felségjogra nézve a kizárólagosság elvét hirdette és a birodalom szempontjából veszedelmesnek ítélte annak bármilyen megosztását a korona és a magyar nemzet között.⁸¹

Az országgyűlés befejezése után nem sokkal, 1836 végén, a Ludovika épülete elkészült.⁸² Ott állt azonban üresen; illetve 1836-ban a nagy pesti árvíz idején itt helyezték el a Nemzeti Múzeum anyagának egy részét. József nádor többször is megpróbálta az udvart rávenni, hogy segítsen, de mindhiába.⁸³

Széchenyi Istvánnak 1839-ben támadt az az ötlete, hogy az épületet alakítsák át műegyetemmé. Mivel ezt a Pest vármegyei követutasítást készítő küldöttség ülésén is előadta és ott elfogadták⁸⁴, a javaslat az 1839—40-es országgyűlésen is szóba

71 Uo. 561—562. o. Közli *Bachó L.*: i.m. 165. o. — A protestáns tanszékekre vonatkozó indítványt Bernáth Zsigmond terjesztette elő 1836. ápr. 15-én; 1. *Kossuth L.*: i.m. 5. k. Bp., 1961. 646. o.

72 Ogy Írásai 1832—36. 7/1. 574—578. o.

73 Uo. 603—604. o. Az alapítólevelet a nádori utasítás ismertette: uo. 4. k. 366—367. o. Jelentőségét jelzi, hogy kéziratok lapjában Kossuth Lajos is külön bekezdést szentelt neki: i.m. 5. k. Bp., 1961. 11. o.

74 Magyar törvénytar. 1836—1868. évi törvénycikkek. Bp., 1896. 73—74. o. Közli még *Bachó L.*: i.m. 170—172. o.

75 Ogy Írásai 1832—36. 7/2. k. 630., 632—633. o.; az izenetek: uo. 581—582., 611. o.

76 A levél szövegét közli *Bachó L.*: i.m. 165—166. o.

77 Ogy Írásai 1832—36. 7/2. k. 727—728. o.

78 Ogy Jkv 1832—36. 14. k. 308—309. o.; Ogy Írásai 1832—36. 7/2. k. 734—735. o.

79 Ogy Írásai 1832—36. 7/2. k. 737. o.

80 Ogy Jkv 1832—36. 14. k. 311—312. o.

81 V.ö. *Ballagi Géza*: A nemzeti államalkotás kora. 1815—1847. (A magyar nemzet története. 9.) Bp., 1897. 308. o.

82 *Bachó L.*: i.m. 164. o.; *Zádor A.*: i.m. 292—293. o. — Az épület leírása: *Zádor A.*: i.m. 294—295. o.

83 *Bachó L.*: i.m. 176—180. o.; *Szilágyi S.*: i.m. 181—182., 193—194. o.

84 *Szily Kálmán*: Műegyetemünk elhelyezésének kérdése 1836-tól 1881-ig. Bp., 1884. 4. és 24. o. Az ülés 1839. márc. 13-án volt; majd június 5-én Széchenyi a Társalkodóban részletesebben is kifejtette a tervet. V.ö. *Bachó L.*: i.m. 182. o.

került, de érdemben nem foglalkoztak vele, mert az alapítványtevők eredeti céljától eltérne.⁸⁵

A követek a katonai akadémia megnyitását szorgalmazták. Utasításaik alapján a sérelmi jelentés⁸⁶ — ahonnan kiemelték e tárgyat — és a nádori tudóstítás⁸⁷ vitájában kétféle megoldást ajánlottak. A kormánypártiak beleegyeztek volna abba is, hogy az 1808-as nevelési rendszer szerint és német nyelven induljon meg az oktatás; a szükséges összeget ilyen körülmények között is megajánlották volna. Hozzájárult ehhez a személynök, Szerencsy István biztatása is, aki felhozta, hogy az eredeti szisztéma alapján csak a katonai tárgyakat kell németül tanítani (a többi magyarul is lehet) és a tanulmányi rendet a törvényhozás később, a tapasztalatok birtokában, módosíthatja.⁸⁸ Az ellenzéki többség azonban ragaszkodott az 1836-os törvényjavaslatban foglalt feltételekhez. Különösen a nevelési rendszer országgyűlési felülvizsgálatát (az országos választmány kiküldését) tartották fontosnak, sokkal fontosabbnak, mint a magyar tannyelvet.⁸⁹ Az udvar ellenállásának fő okát ugyanis az előbbi követelésben látták. A királyi leiratból csakis arra következtethettek — mondta 1840. május 4-én Deák Ferenc —, „hogy a' Kormány a' nevelésben való betekintést nem akarja megengedni, 's azon fogva egy olly intézetet, mellynek nevelés rendszerében a' nemzet nem avatkozhatik, alapítani nem akartak, és így az ajánlást visszahúzták, — nem egyedül a' magyar nyelv volt tehát az, melly ezen intézet létrehozását akadályoztatta, hanem azon principium, hogy a' nevelési rendszer eránti rendelkezést a' nemzet magának fentartani kívánta.” Az ajánlás megújításának, az akadémia immár 1840. november 1-re tervezett megnyitásának alapvető feltételül szabta, hogy a nemzet (a nemesség) biztosítékot kapjon: „a' nevelési rendszert az országos Biztosság megvizsgálhatja...”⁹⁰ Az ellenzék zöme nem óhajtott ilyen finom megkülönböztetést tenni, számukra a magyar tannyelv és az országgyűlés befolyása egyaránt a nemzeti jelleg, a nemzeti méltóság garantálásának eszköze volt. Ezért utaltak mindkettőre a feliratban, amelyhez mellékeltek az 1836-ban egyszer már felküldött törvénytervezetet.⁹¹ Miután az előző diétán jóváhagyták a felterjesztést, a főrendek ezúttal nem is vitakoztak róla.⁹² 1840. május 5-én továbbították az udvarhoz az új felirat; csatolva hozzá egy másikat is az újabb ajánlatokról.⁹³ Az utóbbiakat az 1840:43. törvénycikkben be is cikkelyezték⁹⁴; a megnyitásról azonban nem jött királyi válasz. Hiába ajánlották meg a rendek ismételten a 309 000 pengő ft-ot, a Ludovika Katonai Akadémia ügye egy lépéssel sem haladt előre. Az udvar makacs volt, és az országgyűlés sem engedett, mert nem engedhetett. „Bármennyire kívánatos volna is ezen intézetnek minélelőbbi létrehozása — írta Deák Ferenc és Hertelendy Károly a zalai követjelentésben —, de ezt a nemzet jussának sérelmével s nemzetiségünk kárával megvásárolnunk nem lehet.”⁹⁵

85 *Stuller Ferenc*: Országgyűlési Tudóstítás. 1839—1840. OSZK Kézirattára Quart. Hung. 1426. 5. k. 67/2. f. — 1839. dec. 5. kerületi ülés; no. 7. k. 159/1. f. — 1840. ápr. 29. kerületi ülés.

86 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' közgyűlésének írásai. Posony, 1840. 2. k. 158—159. o. — 1839. okt. 10-én kelt. (A továbbiakban — Ogy Írásai 1839-40.)

87 Uo. 2. k. 407—408. o., 1., 18. és 28. melléklet. — 1840. jan. 31-én nyújtotta be.

88 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' közgyűlésének jegyzőkönyve. Posony, 1840. 3. k. 69—70. o. — 1840. máj. 4. országos ülés. (A továbbiakban — Ogy Jkv 1839—40.) — A hasonló megnyilatkozásokat l. *Stuller F.*: i.m. 5. k. 67/1—68/2. f.; Napló az 1839-ki országgyűlésről. (Szerkeszték: *Sárváry Ferenc és Antal*). Országgyűlési Könyvtár Mo:lc:1839/40. 6. k. 3/2—4/1. f. — 1839. dec. 5. kerületi ülés; *Stuller F.*: i.m. 7. k. 159/1. f.; *Konkoló Thege Pál*: 1840-dik évi országgyűlés. Pest, 1847. 2. k. 533—534. o. — 1840. ápr. 29. kerületi ülés; Ogy Jkv 1839—40. 4. k. 70—71. o. — 1840. máj. 4. országos ülés.

89 A magyar oktatási nyelv mellett főleg a Borsod vármegyei Palóczy László kardoskodott: *Stuller F.*: i.m. 5. k. 67/1. f.; Ogy Jkv 1839—40. 3. k. 71. o.

90 Ogy Jkv 1839—40. 3. k. 72. o.

91 Ogy Írásai 1839—40. 4. k. 134-135. o. —

92 1839-dik évi június 2-kára rendeltetett magyar országgyűlésen a' méltóságos Fő-rendeknél 1840. februarius 25-kétől május 12-ig tartatott országos ülése naplója. Pozsony, 1840. 602—603. o.

93 Ogy Írásai 1839—40. 4. k. 163—164., 165. o.

94 Uo. 4. k. Mell.: 155—156. o.; Magyar törvénytár. 1836—1868. évi törvényekkel. Bp., 1896. 184. o.; *Bachó L.*: i.m. 181. o.

95 *Deák Ferenc* beszédei. Bp., 1903. 1. k. 536. o.

Nem jutottak előbbre a következő országgyűlésen sem. A nádor ismételten a pénzalap elégtelenségéről panaszkodott tudósításában⁹⁶, de az udvarnál tett kísérleteinek kudarcáról nem szólt.⁹⁷ A megyék megint sürgették az oktatás megkezdését, de új javaslatuk nem volt.⁹⁸ Szerencsy István személynök és a kormánypárti követek 1844. október 25-én megkísérleték rávenni a többséget, hogy fogadják el az 1808-as tanulmányi rendet.⁹⁹ A liberálisok véleményét ezúttal Beöthy Ödön (Bihar vármegye) fogalmazta meg: kész volna újból ajánlani és minden hiányt pótolni, de „azon önkényes szabályokat, melyeket egy idegen kormányzó nyakunkba akar tenni, el nem fogadom, és míg az ország rende maguk nem fogják vizsgálat alá venni, az idő 's kor szelleméhez alkalmazni a' tanítási rendszert, — ünnepélyesen kijelentem: nem fogok reá adni semmit.”¹⁰⁰ Mivel várható volt, hogy a rendek akciója ismét eredménytelen lesz, Pest vármegye felújította korábbi indítványát: az önkéntes adakozók (vagy utódaik) meghallgatása után alakítsák át az épületet politechnikummá.¹⁰¹ Mintegy előkészítette ezt Kossuth Lajos Pesti Hírlap-beli cikke, amely 1843. augusztus 3-án, vagyis az országgyűlés megnyitása után jelent meg. Kossuthnak három lényeges megállapítása volt. Bár nem tagadta a katonai főiskola szükségességét, fontosabb és sürgősebb nemzeti érdekek minősítette az ipar fejlesztését előmozdító műegyetem létesítését. Az alapítványokat eddig sem fordították az eredeti célra, hiszen 35 éve nem nyílt meg a Ludovika, így a kamatok más irányú felhasználása nem riaszthatja el a további ajánlókat. S végül: az ország, a nemzet szükségletei minden egyéni akarat felett állnak, ezért országgyűlésileg szólítsák fel az alapítókat és örökösüket, hogy engedjék át tőkéiket a politechnikum javára.¹⁰²

Az alsó tábla többsége nem kívánta módosítani a korábbi álláspontját, s mivel változatlanul a rendek és a bécsi udvar közötti nézeteltérésben, ellentétben jelölte meg a Ludovika megnyitásának elmaradását, az újabb, 1844. november 6-án elküldött feliratban az 1840. május 5-én felterjesztett törvényjavaslat szentesítését kérte a királytól.¹⁰³ Válasz azonban ezúttal sem, s már egyáltalán nem jött. Az idő hiánya miatt az ajánlatok becikkelyezését kérő feliratot pedig a rendek halasztották el a következő diétára.¹⁰⁴

Az 1847-es követutasítások majdnem mindegyikében szerepelt az a követelés, hogy a Ludovikán induljon meg végre a tanítás. Legrészletesebben a sokfelé mintának tekintett Pest vármegyei instrukciószólt erről: újból kérjék meg a királyt a nevelési rendszer felülvizsgálásának megengedésére, s ez esetben megajánlják a szükséges pénzt; ha ezt megtagadja, az alapítók (vagy örökösök) megkérdézzék és kedvező válasza után az épületet alakítsák át más közhasznú intézeté, például műegyetemmé.¹⁰⁵ Bars vármegye javaslata annyiban tért el a többitől, hogy a toborzási pénzalapot (a toborzás megszüntetésével) kívánta a Ludovikára fordítani, s tudunkkal az egyetlen vármegye volt, amelyik az adózók (a jobbágyok) fiai előtt is meg akarta

96 1843-dik esztendei Pünkösöd hava 14-ik napjára rendeltetett Magyarországi Közgyűlésnek írásai. Pozsony, 1844. 2. k. 560—561. o., a táblázatok: 577—578. o. — 1844. júl. 25-én nyújtotta be. (A továbbiakban — Ogy Írásai 1843—44.)

97 V.ö. *Farga János*: A kormányservek előkészületei az 1843. évi diétára. *Századok*, 1980. 5. sz. 729—732. o.

98 Ogy Írásai 1843—44. 2. k. 348. o.

99 1843-dik esztendei Pünkösöd hava 14-dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek naplója a' tekintetes Karoknál és Rendeknél. Pozsony, 1844. 5. k. 339. o. (a továbbiakban — Ogy Jkv 1843—44.)

100 Uo. 339—340. o. (az idézet: 340. o.)

101 *Kovács Ferenc*: Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója. Bp., 1894. 6. k. 239—240. o., *Pesti Hírlap*, 1844. okt. 27. 738. o. — 1844. okt. 19. kerületi ülés; Ogy Jkv 1834—44. 5. k. 340. o. — 1844. okt. 25. országos ülés. Fejér vármegye utasításában is szerepelt, hogy ha a katonai főiskola nem állhat fel, a tőkét fordítsák más hazai intézetre: Ogy Írásai 1843—44. 2. k. 348. o.

102 Ludovicea polytechnicum. *Pesti Hírlap*, 1843. aug. 3. 515—517. o. Részletesen ismerteti *Bachó L.*: i. m. 182—184. o.

103 Ogy Írásai 1843—44. 4. k. 342. o. A végzés: Ogy Írásai 1843—44. 4. k. 203. o., Ogy Jkv 1843—44. 5. k. 340. o. 104 Ogy Jkv 1843—44. 5. k. 476. o.; 1843-dik évi május 14-én rendeltetett magyar-országgyűlésen a' méltóságos főrendeknél tartott országos ülések naplója. Pozsony — Pest, 1844. 7. k. 333. o.

105 Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen. Bp., 1951. 190. o.; *Pesti Hírlap*, 1847. szept. 16. 180. o. Hasonlóan: *Pesti Hírlap*, 1847. okt. 31. 284. o. (Liptó vármegye), okt. 29. 280. o. (Veszprém vármegye) stb.

nyitni a főiskola kapuit.¹⁰⁶ Az utolsó rendi diétán a katonai akadémia kérdése nem került szóba.

Az első népképviselési országgyűlésen Kubinyi Ferenc képviselő már az első hetekben, 1848. július 19-én sürgette a Ludovika megszervezését. Mészáros Lázár hadügyminiszter három nap múlva, július 22-én be is nyújtotta a felállítandó nemzeti katonai főtanoda alaprajzát.¹⁰⁷ A képviselőház december 9-én és 11-én, a felsőház december 23-án tárgyalta a törvényjavaslatról, amelyből törvény nem lett ugyan, de az országgyűlés egyetértő határozata nyomán az intézet — Magyar Hadi Főtanoda néven — 1849. január 7-én megnyílt. Két nappal később a tanítást is megkezdték, de január 17-én az osztrák hadsereg szétkergette a növendékeket.¹⁰⁸ E pár napos kísérlet után a magyarországi katonai főiskola, a Ludovika Akadémia csak újabb évtizedek elteltével, 1872-ben nyílt meg, az 1872:16. tc. következtében.¹⁰⁹

Миклош Беньей

ВОПРОС ВОЕННОЙ АКАДЕМИИ ЛЮДОВИКИ НА ГОСУДАРСТВЕННЫХ СОБРАНИЯХ ЭПОХИ РЕФОРМ

Резюме

Государственное собрание сословий Венгрии в 1808 году вынесло закон об учреждении одного высшего военного учебного заведения — Академии Людовики (1808 год, ст. 7), названного по имени королевы. Однако венский двор под различными предлогами оттягивал начало обучения в академии. Тем временем состояние выделенного под академию здания в городе Вац сильно ухудшилось, и собранный денежный фонд из добровольных пожертвований (облацио) так же уменьшился по причине девальвации.

На государственных собраниях пореформенной эпохи послы дворянства комитатов и члены табеля верхней палаты неоднократно настаивали на создании высшей военной школы. В 1827 году — с утверждения короля — был создан закон о том, что учебное заведение будет переведено в Пешт. В 1830 году началось также и строительство.

На государственном собрании 1830 года был впервые поднят вопрос о том, чтобы пополнить недостающий дежесный фонд всегосударственными обязательными пожертвованиями (субсидиями), которые вносились бы дворянами, вернее гражданами, освобожденными от налогов. На следующей диете представители сословий проголосовали более крупную сумму (309 000 пенге-форинтов), но настаивали на том, чтобы высшая военная школа по своему духу была национальным учебным заведением и имела национальное руководство. Стало быть, чтобы осуществлялось влияние государственного собрания, чтобы преподавание шло на венгерском языке, и чтобы комиссия государственного собрания пересмотрела и модернизировала систему воспитания, разработанную еще в 1808 году. Однако монарх, осуществлявший главную инспекцию просвещения в Венгрии, на это не согласился, ибо боялся за единство кайзеровой армии. После этого представители сословий взяли свое предложение обратно.

Здание Академии Людовики было достроено в конце 1836 года, но оно осталось пустым. На государственном собрании 1839—1840 года сословия вновь предложили деньги, необходимые для начала обучения, но лишь при реализации вышеуказанных условий, при осуществлении национальных точек зрения. Двор и на этот раз не дал разрешения. Дело высшей военной школы не продвинулась дальше и на следующем государственном собрании 1843—1844 года вследствие расхождения во взглядах, противоречий между сословиями и венским двором. Несмотря на то, что указы депутатов и далее требовали открыть высшую военную школу, на последней диете сословий 1847—1848 года о военной академии уже не было речи. Хотя по решению первого государственного собрания народных представителей в начале января 1849 года учебное заведение проработало несколько дней, но Военная Академия Людовики в действительности открылась ли новые десятилетия спустя — только в 1872 году.

106 *Pesti Hírlap*, 1847. nov. 9. 308—309. o.

107 Az 1848/49. évi népképviselési országgyűlés. (Szerk. *Beér János.*) Bp., 1954. 163. és 165. o. A tervezet szövege: no. 592—600. o.

108 Uo. 329—330., 342., 506—507. o. A törvényjavaslat: no. 604—607. o. A megnyitásról: *Beér János—Csizmadia Andor.* Az 1848—49. évi népképviselési országgyűlés. 78. o.

109 A magyar kr. honvéd Ludovika Akadémia története. Bp., 1930. 353. o.

Miklós Bényei

DIE FRAGE DER MILITÄRAKADEMIE "LUDOVIKA"
AN DEN STÄNDEVERSAMMLUNGEN DER REFORMZEIT

Resumee

Die Ständeversammlung von Ungarn gab 1808 ein Gesetz über die Errichtung einer militärischen Hochschule, der nach der Königin genannten Militärakademie "Ludovika" (1808. VII. Gesetzartikel.) Der Hof von Wien hat aber mit den verschiedensten Ausreden den Beginn des Unterrichts verzögert. Inzwischen verfiel der Zustand des angewiesenen Gebäude von Vác sehr stark und auch sich der aus freiwilligen Gaben (oblatio) zusammengekommene Geldfonds infolge der Devaluation verminderte.

An den Ständeversammlungen der Reformzeit haben die Abgeordnete der Adelskomitee und die Herrenhausmitglieder öfters auf die Errichtung einer militärischen Hochschule gedrängt. 1827 wurde — unter der Genehmigung des Königs — ein Gesetz gegeben, dass die Institution nach Pest verlegt wird. 1830 setzten sich die Bauarbeiten fort.

An der Ständeversammlung vom Jahre 1830 wurde zu erst aufgeworfen, die Fehlsomme des Geldfonds durch eine das ganze Land betreffende verbindliche Verpflichtung (subsidium) zu ergänzen, die von den Adeln genauer gesagt von den nicht Steuerpflichtigen hätte bezahlt wurde. An der folgenden Diät haben die Stände eine größere Summe (309 000 Konventionsgulden) votiert aber sie bestanden darauf, daß die Hochschule in ihrem Geist und ihrer Führung eine, nationale Institution sei, d.h. der Einfluß der Ständeversammlung soll zur Geltung kommen der Unterricht soll in Ungarisch erteilt werden und das noch im Jahre 1808 ausgearbeitete Erziehungssystem soll von einem Ausschuß der Ständeversammlung überprüft und modernisiert werden. Das hat aber der über das ungarische Schulwesen aufsichtführende Monarch nicht genehmigt, da er um die Einheit des Reichsheeres fürchtete. Hierauf haben die Stände ihre Anerbietung zurückgezogen.

Die Gebäude der Militärakademie "Ludovika" wurde um das Ende des Jahres 1836 aufgebaut aber sie ist leer geblieben. An der Ständeversammlung von 1839—40 haben die Stände die zum Beginn des Unterrichts nötige Geldsumme wieder angeboten aber nur unter den früheren Bedingungen, unter der Geltendmachung der nationalen Standpunkte. Der Hof hat auch diesmal nicht nachgegeben.

Die Sache der Hochschule kam auch an der Ständeversammlung von 1843—44 wegen den Meinungsunterschied zwischen dem Hof von Wien und den Ständen nicht vorwärts. Obwohl die weisungen der Gesandten auch weiterhin die Eröffnung der Hochschule forderten, wurde die Frage der Militärakademie an der letzten Ständeversammlung von 1847—48 nicht mehr aufgeworfen. Aufgrund des Beschlusses des ersten Parlaments von Volksvertretung funktionierte zwar die Institution anfangs Januar 1849 für einige Tage, wurde die Militärakademie "Ludovika" tatsächlich erst nach weiteren Jahrzehnten, im Jahre 1872 eröffnet.